

2. Kulyk, V. Ukrainian Nationalism Since the Outbreak of Euromaidan / Volodymyr Kulyk // *Ab Imperio*, №. 3 (2014), Miami University Press. – pp. 94–122.
3. Hale, H., & Orttung, R. (2016). *Beyond the Euromaidan: Comparative Perspectives on Advancing Reform in Ukraine*. Stanford University Press.
4. Onuch, O. EuroMaidan protests in Ukraine: Social media versus social networks. *Problems of Post-Communism*, Vol. 62, No. 4 (2015), pp. 217–235.
5. Transparency International Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (дата звернення 15.12.2017 р.). – Назва з екрану.
6. Ernst and Young Freud Survey 2017 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://fraudsurveys.ey.com/ey-emeia-fraud-survey-2017/detailed-results/corruption-perception-by-country/> (дата звернення 20.12.2017). – Назва з екрана.
7. Fisun, O. The Future of Ukraine's Neopatrimonial Democracy / Oleksandr Fisun [Електронний ресурс], *PONARS Eurasia Policy Memo*, No. 394 (October 2015) Режим доступу: <http://www.ponarseurasia.org/memo/future-ukraine-neopatrimonial-democracy> (дата звернення 15.12.2017). – Назва з екрану.
8. Castells, M. (1983). *The city and the grassroots: a cross-cultural theory of urban social movements* / Manuel Castells // University of California Press.
9. Castells, M. (2013). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age* / Manuel Castells // John Wiley & Sons.
10. Kravchenko, V. (2009). Kharkiv: A Borderland City / Volodymyr Kravchenko // In *Cities after the Fall of Communism: Reshaping Cultural Landscapes and European Identity*, J Czaplicka, N. Gelazis and B.A. Ruble (eds.), Washington, DC: Woodrow Wilson Centre Press. – pp. 219–253.
11. Zhurzhenko, T. (2011). «Capital of Despair» Holodomor Memory and Political Conflicts in Kharkiv after the Orange Revolution / Tatiana Zhurzhenko // *East European Politics & Societies*, Vol. 25, No. 3 (2011). – pp.597–639.
12. Kozachenko, I. (2017). Retelling Old Stories with New Media: National Identity and Transnationalism in the «Russian Spring» Popular Uprisings / Ivan Kozachenko // *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, Vol. 4, No. 1 (2017). – pp.137–158.
13. У Харкові починають міняти Леніні на «одоробло» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://kh.depo.ua/ukr/kh/u-harkovi-ne-hochut-minyati-lenina-na-odoroblo-peticiya-zibrala-rekordni-pidpisi-20170207514621> (дата звернення 07.11.2017). – Назва з екрану.
14. Лист-звернення «Свободу площі Свободи!» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://krytyka.com.ua/articles/svobodu-ploshchi-svobody> (дата звернення 07.01.2018). – Назва з екрану.
15. Snyder, T. *Edge of Europe, End of Europe* / Timothy Snyder // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nybooks.com/daily/2015/07/21/ukraine-kharkiv-edge-of-europe/> (дата звернення 01.06.2017). – Назва з екрану.

Коваленко Н. В., канд. наук з держ. упр., доц.,
Харківський регіональний інститут державного управління
НАДУ при Президентіві України, Україна

ДЕРЖАВА В ЛІБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Можна наполягати на тому, що після тривалого періоду стагнації, у 1990-х рр. врешті-решт поступово зростає кількість ліберальних демократій. Не випадково відомий американський філософ і публіцист Френсіс Фукуяма

одним із перших враховує зміни політичної кон'юнктури та створює концепцію, згідно з якою сучасний соціально-економічний розвиток приховує універсальну логіку капіталістичної форми держави [3]. Разом з тим, головною проблемою сучасної теорії держави є з'ясування дійсної ролі держави в сучасних ліберально-демократичних суспільствах.

Виявлення основних характеристик до демократичних держав, а також дослідження методів та форм втручання сучасних авторитарних режимів у соціальне життя не викликають особливих труднощів. Зазвичай тут має місце, по-перше, концентрація влади в руках окремих соціальних груп (багаті, власники тощо) та інститутів (партія, армія, таємна поліція), по-друге, відкритий чи прихований контроль політичного процесу в цілому. Як наслідок, в до демократичних державах та авторитарних політичних режимах відтворюються традиційні *проблеми* охорони правопорядку, державних витрат, раціональності державних рішень тощо.

Набагато складніше дослідити межі впливу держави на соціально-економічне та політичне буття в умовах ліберальних демократій, де прийняття політичних рішень формально (відповідно до конституції) належить громадянам. Одночасно існують владні центри та інститути, що володіють самостійністю, інерцією політичних і культурних традицій, інституціонально-диспозиційними упередженнями тощо. Не викликає сумніву той факт, що сучасні ліберальні демократії також не позбавлені прагнення до необмеженої влади над соціальними структурами в межах державної території, хоча формально обмежені нормативно-правовими механізмами. На практиці ліберально-демократична держава з контролем громадянського суспільства над державою та задекларованим суверенітетом змушена співіснувати з ринковою економікою та функціонувати в культурі, де суттєвим благом є володіннями власними коштами для життєзабезпечення людини. Гроші перетворюються не лише на економічну, а й на «політичну владу», їхній соціальний вплив відчувається не тільки на національному, а й на глобальному рівні. У підсумку, як свідчать публікації окремих фахівців, відмінність ліберальних демократій від авторитарних та комуністичних режимів стає все більш дискусійною.

Прихильники конкуруючих теорій держави та суспільства по-різному пропонують впливати на зазначений виклик. Представники так званого «класичного плюралізму» визнають необхідність державного регулювання за будь-яких умов, в тому числі, й за умови існування ліберальної демократії. На їх думку держава – це організація, яка монопольно нав'язують іншим організаціям власний спосіб вирішення суперечностей в конкретному соціальному просторі. Отже, останнє слово зі спірних питань належить тому, хто контролює державу, тобто будь-яка держава – центр верховної влади певного суспільства.

«Класичний плюралізм» захищає такі ідеї:

– виступає за самостійність політичної сфери, пропонує здійснювати конституційну блокаду будь-яких економічних угод і фінансових операцій, щоб не допустити перетворення економічної та соціальної влади на політичний та адміністративний вплив і контроль;

- визнає істинність положень теорії еліт та неомарксизму;
- вважає, що пересічні громадяни мало беруть участь у політиці;
- за ліберальної демократії бізнес посідає структурно обумовлене привілейоване положення [там само].

Окрім того, «плюралісти» сформулювали новий аргумент на користь автономії держави – це висока спеціалізація праці в сучасному суспільстві. Наприклад, Н. Луман у концепції аутопоезису обґрунтовує ідею радикальної автономії політико-адміністративної, правової, економічної та культурної систем, які не підлягають ніякому зовнішньому контролю. Політико-адміністративна система повинна постійно взаємодіяти з іншими автономними соціальними підсистемами [2]³. Цей аргумент не новий, оскільки повторює мовою теорії еволюції систем положення щодо розподілу еліт «класичного плюралізму».

«Неоплюралісти» аналізують автономію держави у контексті взаємодіючих політичних систем, професійної соціалізації, інтернаціоналізованих цінностей, спеціалізованих механізмів політичного контролю, планування, політичних технологій і локальних складних систем. У цьому випадку держапарат вважається еквівалентом децентралізованих інноваційних систем, характерних для окремих ринків.

Нові праві вважають «плюралістичну політику» причиною патологій капіталістичного порядку. Втручання держави в соціальне життя – головний симптом такої патології. Однак після досвіду правління політиків, що намагалися реалізувати такий підхід (тетчеризм та рейганізм), нові праві розділилися на «фаталістів» та «героїв»:

- «фаталісти» визнають політичне значення груп інтересів у діяльності неоконсервативних урядів, вплив політико-економічних циклів та зростання вимог виборців відповідно до кривої Лаффера⁴;

- «герої» вважають, що політичний аналіз нових правих дозволить сильним політичним лідерам здійснити якісні зміни у відносинах суспільства та держави.

Основою уявних відмінностей між плюралізмом та поглядами нових правих, теоріями еліт і марксистською концепцією держави (а також аналогічних теорій держави) є три стереотипних уявлення – держава-шифр, держава-охоронець, держава-ангажований суб'єкт. Вони мають незмінну структуру та постійно використовуються в теоріях та інших формах політичної рефлексії [3].

³ Аутопоезис, аутопоез (грец. *auto* – сам, грец. *poiesis* – створення, виробництво) – термін, введений в 1972 р. науковцями У. Матураною та Ф. Варела, означає самопобудову, самовідтворювання живих істот, зокрема людини, яке відрізняється тим, що їх організація породжує як продукт їх самих без розділу на виробника і продукт.

Німецький соціолог Ніколас Луман переосмислив термін «аутопоезис» для пояснення функціонування та взаємодії соціальних систем.

⁴ Крива Лаффера – крива, що характеризує залежність державних доходів від середнього рівня податкових ставок у країні. Ця крива показує наявність оптимального рівня оподаткування, за якого державні доходи досягають свого максимуму.

Держава-шифр (або чорний ящик) – це механізм накопичення та передачі численних зовнішніх впливів. Змістом комунікації між державою та середовищем можуть бути вимоги виборців, тиск груп інтересів (як вважають плюралісти) та капіталу (як вважають марксистки). У міжнародних відносинах держава-шифр виступає засобом виразу домінуючих внутрішніх інтересів суспільства.

Держава-охоронець – активний автономний інституціональний фактор, втручання якого завжди спрямоване на перспективні цілі взамін безпосереднього соціального впливу. Неоплюралісти вважають державу-охоронця особливою професіоналізованою машиною, яка дозволяє постійно отримувати бажані соціальні результати без безпосереднього контролю з боку громадян.

На міжнародній арені держава-охоронець реалізує самостійну, але гранично ідеологізовану концепцію національних інтересів. Основні соціальні групи та суспільна думка всередині країни зазвичай підтримують державу. Однак ця підтримка відображає просто вміння політичних еліт маніпулювати електоратом. У міжнародній політиці національні інтереси також відображають точку зору еліт, а не суспільства. Громадяни поки що не в змозі так формулювати свої соціальні інтереси, щоб вони визначали зовнішню політику.

Держава-ангажований суб'єкт не домінує над громадянським суспільством, а пов'язана з ним відносинами обміну матеріальними та фінансовими ресурсами. Плюралісти вважають державу брокером, який за необхідності може примушувати інших соціальних суб'єктів, але не в змозі примусити всіх одночасно [там само].

Підсумовуючи зазначене, слід звернути увагу, по-перше, на застосування урядом, зокрема в Україні, засадничих принципів програмно-цільового управління, розробку та упровадження проєктів модернізації основних сфер суспільного життя за технологією проєктного менеджменту, що сприяє максимально ефективному використанню наявних ресурсів (людські, матеріально-технічні, фінансові, інформаційні, інтелектуальні тощо) та доцільному здійсненню їх розподілу, використанню, поновленню і поповненню [1]. По-друге, потребують окремих досліджень внутрішні та зовнішні впливи на розвиток суб'єктів фінансово-економічної і господарської діяльності окремих територій держави в контексті ліберально-демократичної парадигми

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Корженко В. В. Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління / В. В. Корженко // Державне будівництво : електронне видання. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/03.pdf>
2. Луман Н. Власть / Никлас Луман [Пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. – М. : Праксис, 2001. – 256 с.
3. Політична енциклопедія / Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – Київ : Парл. вид-во, 2011. – 808 с.